

ALLAS BIBLIOTEK?

CATARINA ERIKSSON OCH KATARINA MICHNIK

Sammanfattning

Samhällsutvecklingen rullar på men bibliotek bestå ...? I år läggs för första gången en nationell svensk biblioteksstrategi fram för riksdagen. För vem har detta betydelse, och på vilket sätt? Enligt 2018 års SOM-data fortsätter den svenska allmänheten besöka bibliotek i relativt oförändrad grad. Likaså bedöms förtroendet för bibliotek vara fortsatt högt. Precis som tidigare år syns ett samband mellan biblioteksbesök och internetanvändning, men sambandet ser olika ut beroende på vad användaren gör på internet. Samtidigt visar tidigare studier att olika grupper använder bibliotek i olika stor utsträckning beroende på ålder, utbildningsgrad och boendeort. I detta SOM-kapitel riktar vi fokus mot bibliotekens användare men vi ser bortom de variabler som vanligtvis brukar inkluderas – vilka är användarna bortom sin ålder, utbildningsgrad och boendeort? Vilka aktiviteter ägnar de sig åt? Vilka politiska preferenser har de? Och vilken inställning har de till sin omgivning?

Sedan 1996 finns det en bibliotekslag (SFS 2013:801) som omfattar offentligt finansierade bibliotek. Dessa består av olika bibliotek som till exempel folkbibliotek, skolbibliotek och universitetsbibliotek. Även om ingen skillnad görs mellan olika typer av bibliotek i SOM-enkäten, associerar invånarna i samhället troligtvis ordet bibliotek med folkbibliotek då folkbibliotek är till för alla, finns i alla kommuner och är den bibliotekstyp som invånarna i samhället vanligtvis kommer i kontakt med. Exempel på folkbibliotek är stadsbibliotek, stadsdelsbibliotek och filialbibliotek. När vi skriver om bibliotek i detta SOM-kapitel använder vi därför ordet folkbibliotek. I bibliotekslagen uttrycks att folkbibliotek är till för alla, men återkommande studier visar att så knappast är fallet. I dessa studier fokuseras ofta på biblioteksanvändarnas demografiska uppgifter men i det här kapitlet går vi bortom dessa aspekter och undersöker andra variabler. Vi riktar fokus mot vilka valda aktiviteter som biblioteksanvändare ägnar sig åt, vilka politiska preferenser de besitter samt vilken inställning de har till sin omgivning.

Att närma sig informationsförsörjande tjänster

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska folkbibliotek dels främja läsning och tillgång till litteratur, dels verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Det demokratiska uppdraget kan nås på olika sätt, bland annat genom att medverka till (eller möjliggöra för – en

fråga är vem som har initiativet, folkbiblioteket eller individen) ett ökat deltagande i samhället. Det finns många studier som behandlar hur folkbibliotek kan bidra till ökad social inkludering och ökat deltagande i samhället. I flera av dessa studier riktas fokus mot hur nyanlända eller andra immigranter kan inkluderas i samhället med hjälp av de tjänster som folkbibliotek erbjuder (se t ex Pilerot & Lindberg, 2018). Trots dessa studiers fokus, ser vi att flera av de sätt som exemplifieras i dessa studier är aktuella för fler användargrupper än bara nyanlända: Johnston och Audunson (2019) studerar särskilda folkbiblioteksaktiviteter och skriver att dessa kan främja deltagande i samhället genom skapandet av sociala nätverk och interaktion mellan folkbibliotekets användare. Den nämnda studien riktar fokus mot nyanlända, men folkbibliotekets arbete med sociala nätverk och interaktion kan stärka deltagande i samhället överlag.

En ökat deltagande kan också ske genom att folkbibliotek intar en informationsförmedlande roll på ett utjämnande vis och erbjuder information till grupper som kan ses som marginaliserade i samhället (Westbrook, 2015). Ökat deltagande kan också nås genom digital inkludering där särskilda folkbiblioteksinsatser syftar att överbygga den digitala klyftan (Bertot, 2016). Samtidigt är folkbibliotekets effekt inte självklar här: det finns studier som pekar på tydliga rådande samband mellan invånarnas digitala aktivitet och folkbiblioteksanvändning (Vakkari, 2012) och studier som visar att invånare kan tillgodose sina behov av stöd vid digitala tjänster på annat sätt än genom folkbibliotekets försorg (Reneland-Forsman, 2018). Bilden är alltså inte entydig.

Nyligen har den nationella biblioteksstrategin *Demokratins skattkammare* (Fichtelius m fl, 2019) publicerats. Här uttrycks en förväntan om att bibliotek genererar ”kunniga, bildade och engagerade invånare.” (s. 31). Förutsättningarna för detta är att det finns ett förtroende för folkbibliotek och att folkbibliotek används. Upprepade SOM-undersökningar (Höglund, 2017; Eriksson & Michnik, 2018) visar att förtroendet för folkbibliotek är högt. Samtidigt visades förra året (Eriksson & Michnik, 2018) en nedåtgående trend vad gäller invånarnas förtroende för folkbibliotek. I årets SOM-kapitel fördjupar vi resonemanget genom att studera om förtroendet för folkbibliotek ser olika ut i olika grupper. Förtroende är inget statiskt tillstånd utan är under ständig omprövning. Hur förtroendet för en verksamhet, här folkbibliotek, ser ut har att göra med de förväntningar som omgivningen har på verksamheten. Om verksamheten erbjuder tjänster som inte motsvarar omgivningens förväntningar, finns risk för att förtroendet för verksamheten utmanas (jämför Michnik, 2018).

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska folkbibliotek vara till för alla. Men alla använder inte folkbibliotek. Mycket har skrivits om folkbibliotekets användare och vilka dessa är. Många gånger stannar man vid användarnas socioekonomiska förutsättningar, bland annat gjorde vi själva det i förra årets SOM-kapitel (Eriksson & Michnik, 2018) där vi konstaterade att det finns en samvariation mellan frekvens

av folkbiblioteksbesök och utbildningsgrad, ålder, kön och var man bor (stad/land). Samtidigt finns forskning som visar att olika grupper kan använda folkbibliotek på olika sätt (Aabø m fl, 2010). Beroende på vilka tjänster som folkbibliotek erbjuder, kan sammansättningen av icke-användare se olika ut. Sbaffi och Rowley (2015) presenterar internationella skillnader där folkbibliotek erbjuder delvis olika tjänster i olika länder med konsekvensen att icke-användargrupperna skiljer sig åt. En annan anledning till icke-användning kan vara att invånarna inte är medvetna om de tjänster som folkbibliotek erbjuder och de behov som folkbibliotek kan möta. Flera studier tar upp att de förväntningar som invånarna i samhället har på folkbibliotek inte alltid överensstämmer med verksamheten eller med personalens förväntningar (Kann-Christensen & Andersen, 2009; Svensk Biblioteksforening, 2011). En konsekvens kan bli att invånare, vilkas behov hade potentiellt sett kunnat mötas av folkbibliotekets tjänster, inte söker sig till folkbibliotek eftersom de inte är förtrognna med folkbibliotekets erbjudna tjänster (Muddiman m fl, 2001; Williment, 2009; Muggleton, 2013; Griffis & Johnson, 2014).

Vem är användaren – den analoga och den digitala?

Folkbibliotek har att förhålla sig till en analog och en digital strömning; verksamheten förväntas fungera i båda dessa miljöer. Den analoga verksamheten består till stor del av klassisk biblioteksverksamhet baserad på läs- och litteraturrelaterade aktiviteter på det fysiska folkbiblioteket där traditionella medieformer och fysisk samvaro står i centrum. Den digitala verksamheten innebär att delar av verksamheten översätts till digital form genom exempelvis e-medier, e-publicering och sociala medier. Detta påverkar verksamhet, personal och folkbibliotekets användare.

Tidigare SOM-undersökningar visar att män, lågutbildade och personer som bor på landsbygden besöker folkbibliotek i mindre utsträckning (Höglund, 2017; Eriksson & Michnik, 2018). I årets SOM-kapitel uppmärksammar vi variabler som ger uttryck för delar av samhällets sociala infrastruktur, här utbildning och sysselsättning. Avsikten med att undersöka dessa variabler är att fördjupa kunskaperna om vilka egenskaper hos invånarna som kan korrelera med vilka som besöker folkbibliotek.

I tabell 1 visas att personer med max en medellång utbildning och pensionärer besöker folkbibliotek i minst utsträckning. En majoritet av dessa har svarat att de inte har besökt ett folkbibliotek under de senaste 12 månaderna. Att personer med lägre utbildning är lågfrekventa folkbiblioteksbesökare är välkänt sedan tidigare, däremot förvånades vi över att mer än hälften av pensionärerna har svarat att de inte har besökt ett folkbibliotek under de senaste 12 månaderna. Den grupp som har högst andel uppgivna folkbiblioteksbesök är studerande: drygt 50 procent har angivit att de har besökt folkbibliotek minst en gång i kvartalet. Motsvarande värde för de andra sysselsättningsgrupperna ligger på runt 30 procent.

Tabell 1 Fysiska folkbiblioteksbesök fördelat på utbildningsnivå och sysselsättning, 2018 (procent)

	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög	Förvärvs- arbetande (inklusive sjukskriven/ föräldradedig)	Arbetslös	Pensionär	Studerande
Veckovis	4	5	8	8	4	8	8	16
Månads- eller kvartalsvis	13	19	27	34	24	24	22	37
Halvårs- eller årsvis	17	22	25	28	27	30	19	21
Ingen gång	67	55	40	31	45	38	51	26
Totalt	101*	101*	100	101*	100	100	100	100

Kommentar: Variabeln, 'Fysiska folkbiblioteksbesök', bygger på frågan 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?: Besökt bibliotek'. I frågan görs ingen distinktion mellan fysiska och digitala biblioteksbesök, men såsom frågan är utformad utgår vi från att det är fysiska biblioteksbesök som menas. Svarsalternativen lyder 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan'. Vi har fört samman alternativen 'Någon gång under de senaste 12 månaderna' och 'Någon gång i halvåret' i kategorin 'Halvårs- eller årsvis', alternativen 'Någon gång i kvartalet' och 'Någon gång i månaden' i kategorin 'Månads- eller kvartalsvis' och alternativen 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan' i kategorin 'Veckovis'.

Utbildningsvariabeln är kategoriserad enligt följande: 'Låg' = max grundskola el. motsv., 'Medellåg' = max gymnasium, folkhögskola el. motsv., 'Medelhög' = eftergymnasial utb., men ej examen fr. högsck./univ. och 'Hög' = examen fr. högskola/universitet.

Vi ställde oss frågan hur de två variablerna är relaterade till varandra. En korstabell visar att majoriteten av de som har max grundskola är pensionärer (71 procent), medan motsvarande värde för förvärvsarbetare är ca 20 procent.

* Värdet 101 procent är en konsekvens av avrundning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

När folkbiblioteksbesök diskuteras av bland annat bibliotekarier, bibliotekschefer och biblioteksforskare, är en återkommande fråga hur den digitala utvecklingen kan påverka de fysiska folkbiblioteksbesöken. I förra årets nationella SOM-undersökning (Eriksson & Michnik, 2018) fann vi samband mellan folkbiblioteksbesök och internetanvändning och att sambandet ser olika ut beroende på typ av internetanvändning. I årets SOM-kapitel fördjupar vi resonemanget genom att pröva samband mellan folkbiblioteksbesök och olika frekvenser av internetanvändning. Först tittar vi på internetanvändning i allmänhet och därefter på tre valda typer av internetanvändning.

Tabell 2 Samband mellan fysiska folkbiblioteksbesök och internet-användning genomförd som logistisk regressionsanalys, 2018 (B-koefficient, standardfel och oddskvot med tillhörande konfidensintervall)

	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har använt internet varje dag	1,127	,128	3,086	2,400	3,968
Har använt internet ofta	,887	,150	2,427	1,807	3,259
Har använt internet sällan	,555	,227	1,742	1,115	2,720
Har inte använt internet	Referenskategori				

Kommentar: För den beroende variabeln, variabel 'Fysiska folkbiblioteksbesök', se tabell 1. Variabeln är binär och värdena är 'Har besökt bibliotek minst en gång under de senaste 12 månaderna' och 'Har inte besökt bibliotek under de senaste 12 månaderna'.

Den oberoende variabeln, 'Använt internet', bygger på frågan 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna använt internet?'. Svarsalternativen lyder: 'Ingen gång', 'Någon gång de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan', 'Flera gånger i veckan' och 'Dagligen'. Vi har fört samman alternativen 'Flera gånger i veckan' och 'Någon gång i veckan' i kategorin 'Har använt internet ofta' och alternativen 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i halvåret' och 'Någon gång de senaste 12 månaderna' i kategorin 'Har använt internet sällan'. I kategorin 'Har använt internet varje dag' har vi placerat alternativet 'Dagligen'.

β står för B-koefficient. SE står för standardfel. Oddskvoten (Exp β) anger förhållandet mellan oddsen i de prövade variablerna, 'Fysiska folkbiblioteksbesök' och 'Använder internet', och visar på hur starkt sambandet mellan dessa är. 95%C.I. for Exp(β) anger konfidensintervallet för oddskvoten.

Samtliga värden är signifikanta.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Tabell 2 visar att sannolikheten är högre för att internetanvändare ska besöka folkbibliotek än att personer som inte använder internet ska göra det – ju mer frekvent internetanvändare, desto högre sannolikhet för att vederbörande ska besöka folkbibliotek. I analyserna av 2017 års SOM-undersökning (Eriksson & Michnik, 2018) konstaterade vi att sambandet mellan folkbiblioteksbesök och informations-sökning på internet är starkare än mellan folkbiblioteksbesök och användning av sociala medier respektive att ta del av nyheter på internet. I år fördjupar vi vårt resonemang genom att beakta olika frekvenser av informationssökning på internet, användning av sociala medier respektive ta del av nyheter på internet.

Tabell 3 Samband mellan fysiska folkbiblioteksbesök och tre former av internetanvändning genomförd som logistisk regressionsanalys, 2018 (B-koefficient, standardfel och oddskvot med tillhörande konfidensintervall)

	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har använt sociala medier varje dag	,256	,083	1,291	1,097	1,521
Har använt sociala medier ofta	,406	,099	1,500	1,236	1,821
Har använt sociala medier sällan	,462	,144	1,587	1,197	2,103
Har inte använt sociala medier			Referenskategori		
Har sökt information på internet varje dag	,906	,258	2,474	1,493	4,099
Har sökt information på internet ofta	,623	,252	1,864	1,137	3,055
Har sökt information på internet sällan	,110	,263	1,117*	,667	1,869
Har inte sökt information på internet			Referenskategori		
Har tagit del av nyheter på internet varje dag	,077	,146	1,081**	,811	1,439
Har tagit del av nyheter på internet ofta	,388	,146	1,475	1,109	1,964
Har tagit del av nyheter på internet sällan	,216	,165	1,241***	,899	1,714
Har inte tagit del av nyheter på internet			Referenskategori		

Kommentar: För den beroende variabeln, 'Fysiska folkbiblioteksbesök', se tabell 2.

De oberoende variablerna, 'Använt sociala medier', 'Sökt information på internet' och 'Tagit del av nyheter på internet' bygger på frågan 'Hur ofta har du gjort följande på internet?': 'Använt sociala medier', 'Sökt information/fakta', och 'Tagit del av nyheter/nyhetstjänst'. Svartalternativen lyder 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan', 'Flera gånger i veckan' och 'Dagligen'. Vi har fört samman alternativen 'Flera gånger i veckan' och 'Någon gång i veckan' i kategorierna 'Har använt sociala medier ofta', 'Har sökt information på internet ofta' och 'Har tagit del av nyheter på internet ofta', alternativen 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i halvåret' och 'Någon gång de senaste 12 månaderna' i kategorierna 'Har använt sociala medier sällan', 'Har sökt information på internet sällan' och 'Har tagit del av nyheter på internet sällan'. I kategorierna 'Har använt sociala medier varje dag', 'Har sökt information på internet varje dag' och 'Har tagit del av nyheter på internet varje dag' har vi placerat alternativ 'Dagligen'.

Observera att de oberoende variablerna har prövats i var sin regressionsanalys eftersom de korrelerar med varandra.

* Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet = ,675

** Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet = ,597

*** Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet = ,189

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Baserat på de resultat som presenteras i tabell 3 konstaterar vi att det finns ett samband mellan informationssökning på internet och folkbiblioteksbesök: ju mer frekvent informationssökning på internet, desto högre sannolikhet för folkbiblioteksbesök. Motsvarande samband noteras inte när det handlar om

användning av sociala medier och att ta del av nyheter på internet. Sambandet ökar inte med användningsfrekvensen. Istället visar tabell 3 att sannolikheten är störst för att de som tar del av nyheter på internet ofta, flera gånger eller någon gång i veckan, ska besöka folkbibliotek. Vad gäller användning av sociala medier är sannolikheten störst att de som använder sociala medier månadsvis eller mer sällan ska besöka folkbibliotek men skillnaden gentemot de andra kategorierna är inte stor. Vi kan därmed se ett starkare samband mellan folkbiblioteksbesök och den internetanvändning som påminner om klassisk biblioteksverksamhet såsom informationsförsörjning, än mellan folkbiblioteksbesök och den internetanvändning som i grunden bygger på medskapande inom ramen för sociala medier. En tolkning kan vara att föreställningen om att internet som informationsförsörjning ska utkonkurrera folkbibliotek saknar grund. Antingen är du benägen att förse dig med information eller så är du inte det.

Personal, chefer och forskare inom biblioteksområdet är medvetna om att folkbiblioteksbesök är snedfördelade. Genom den digitala utvecklingen finns inom biblioteksområdet förhoppningar om att digitala tjänster ska underlätta användningen av folkbibliotek. Vi frågar oss om digitala tjänster verkligen är ett verktyg för att nå icke-besökare. Sedan många år tillbaka ställs frågan i SOM-enkäten om i vilken utsträckning som biblioteksärenden utförs på internet. I 2017 års SOM-undersökning (Eriksson & Michnik, 2018) konstaterade vi att medan andelen folkbiblioteksbesök sjunker, stiger andelen respondenter som har svarat att de har utfört biblioteksärenden på internet. Årets undersökning visar att 54 procent har svarat att de har besökt bibliotek minst en gång under de senaste 12 månaderna, 31 procent har svarat att de har besökt bibliotek minst en gång i kvartalet och 35 procent har svarat att de har gjort biblioteksärenden på internet minst en gång under de senaste 12 månaderna. 2017 års undersöknings värden låg på samma nivå med undantag för värdet för biblioteksärenden på internet som låg på 33 procent. Värdena är signifikanta.

I år frågar vi oss hur sambandet ser ut mellan dessa två former av folkbiblioteksanvändning. Först undersöker vi invånarnas benägenhet att använda internet. Tabell 4 visar att de grupper som har lägst andel folkbiblioteksbesökare (se tabell 1) också är de grupper som uppvisar en lägre andel internetanvändare relativt de andra grupperna. Ett undantag noteras: personer med medellåg utbildning. Denna grupp har uppvisat en relativt låg andel folkbiblioteksbesökare (se tabell 1) men en relativt hög andel internetanvändare (se tabell 4). Därmed finns skäl att anta att det finns grupper som ordnar sin informationsförsörjning folkbibliotek förutan.

Internetanvändning samvarierar negativt med ålder (Davidsson m fl, 2018). Vi har dock valt att fokusera på sysselsättning istället för på ålder, då sysselsättning säger annat om preferenser, möjligheter och begränsningar i samhället än vad ålder gör (även om det också finns samvariation mellan ålder och sysselsättning).

Tabell 4 Internetanvändning fördelat på utbildningsnivå och sysselsättning, 2018 (procent)

	Låg	Medellåg	Medelhög	Hög	Förvärvs- arbetande (inklusive sjukskrivnen/ föräldraledig)	Arbetslös	Pensionär	Studerande
Har använt internet varje dag	46	82	88	92	94	87	55	97
Har använt internet ofta	21	12	9	6	5	8	22	3
Har använt internet sällan	7	2	1	1	1	3	5	(0,4)
Har inte använt internet	26	4	2	1	1	2	18	(0,1)
Totalt	100	100	100	100	101*	100	100	100

Kommentar: För den prövade variabeln 'Använt internet' se oberoende variabel i tabell 2.

Vi har fört samman alternativen 'Flera gånger i veckan' och 'Någon gång i veckan' i kategorin 'Har använt internet ofta' och alternativen 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i halvåret' och 'Någon gång de senaste 12 månaderna' i kategorin 'Har använt internet sällan'. I kategorin 'Har använt internet varje dag' har vi placerat alternativet 'Dagligen'.

* Värdet 101 procent är en konsekvens av avrundning.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

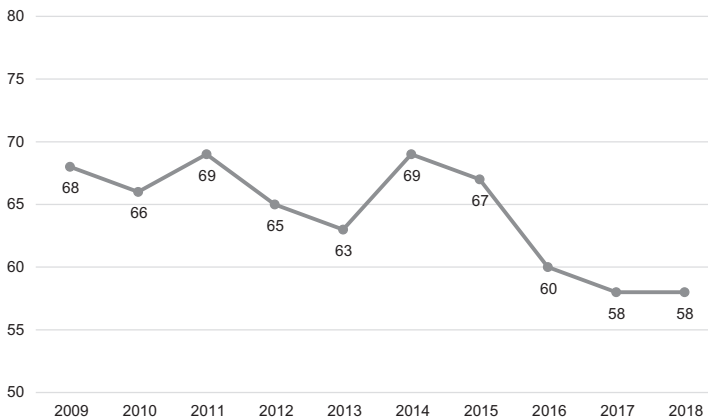
Bland de respondenter som har svarat på frågan om utförda biblioteksärenden på internet, uppger nästan 65 procent att de inte utfört sådana ärenden. Detta kan ha att göra med frågans otydlighet – det är oklart vad som inryms i benämningen *biblioteksärenden på internet*. Det kan handla om reservationer som görs via internet, nedladdning av e-böcker eller anmälan till en biblioteksaktivitet via ett socialt medium. Vi noterar dock att de som besöker folkbibliotek ofta också utför biblioteksärenden på internet i en högre utsträckning: bland de respondenter som har uppgivit att de har besökt folkbibliotek minst en gång i veckan har drygt 40 procent svarat att de har gjort biblioteksärenden på internet veckovis. Bland de respondenter som har svarat att de inte har besökt folkbibliotek någon gång under de senaste 12 månaderna, har drygt 90 procent uppgivit att de inte har utfört biblioteksärenden på internet. Detta ser vi som uttryck för att om du inte besöker folkbibliotek, är sannolikheten låg för att du utför biblioteksärenden på nätet – du är helt enkelt inte en biblioteksanvändare. Vi frågar oss om digitala tjänster verkligen är ett verktyg för att nå de invånare som inte redan besöker folkbibliotek. Baserat på ovanstående resultat finner vi det inte troligt.

Respondenternas inställning till bibliotek

Under flera år har förtroendet för bibliotek mätts i SOM-undersökningen och detta följer vi upp även i år. I likhet med det resultat som presenterades i 2017 års SOM-undersökning (Eriksson & Michnik, 2018) har 58 procent av respondenterna svarat att de har ett mycket stort eller ganska stort förtroende för bibliotek.

Figur 1 Andel med högt eller ganska högt förtroende för bibliotek, 2009–2018 (procent)

Kommentar: Grafen bygger på frågan 'Ange också hur stort förtroende du har för följande: Biblioteken'. Svarsalternativen lyder 'Mycket stort förtroende', 'Ganska stort förtroende', 'Varken stort eller litet förtroende', 'Ganska litet förtroende', 'Mycket litet förtroende' och 'Ingen uppfattning'.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2009–2018.

I årets SOM-kapitel väljer vi att gå ett steg längre genom att undersöka hur sannolikheten för att respondenter anger att de har ett mycket eller ganska stort förtroende för folkbibliotek samvarierar med valda variabler. På biblioteksområdet blossar det ibland upp diskussioner om huruvida folkbibliotek är orienterade till vänster eller höger i fråga om politiska preferenser (Hansson, 2005). Till saken hör att folkbibliotek av hävd förväntas vara "neutrala", vilket i sig inte tas upp eller förklaras i bibliotekslagen. På biblioteksområdet hänvisas mycket sällan till regeringsformen (SFS 1974:152) där saklighet och opartiskhet stipuleras inom offentlig förvaltning. Med tanke på detta har vi valt att pröva om uttryckt mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek samvarierar med politisk positionering på en vänster-höger-skala respektive frekvens på folkbiblioteksbesök. På biblioteksområdet är fysiska biblioteksbesök en väsentlig variabel för beskrivning av folkbiblioteksverksamhet. Vidare använder vi variabeln *Utbildningsnivå*. Anledning till detta är att personer med högre utbildning i normalfallet har en större biblioteksvana än personer med lägre utbildning.

Tabell 5 Samband mellan uttryckt mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek och tre oberoende variabler: Placering på vänster-höger-skala, fysiska folkbiblioteksbesök och utbildningsnivå genomförd som logistisk regressionsanalys, 2018 (B-koefficient, standardfel och oddskvot med tillhörande konfidensintervall)

Oberoende variabel: Placering på vänster-höger-skala					
	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Klart till vänster	1,331	,248	3,784	2,325	6,157
Något till vänster	,877	,202	2,404	1,618	3,574
Varken till vänster eller till höger	,302	,192	1,353*	,928	1,972
Något till höger	,495	,190	1,641	1,130	2,383
Klart till höger	Referenskategori				
Oberoende variabel: Fysiska folkbiblioteksbesök					
	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	2,031	,300	7,623	4,236	13,717
Har besökt bibliotek månads-/kvartalsvis	2,183	,166	8,874	6,413	12,279
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	1,115	,137	3,049	2,332	3,986
Har inte besökt bibliotek	Referenskategori				
Oberoende variabel: Utbildningsnivå					
	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Hög	1,235	,189	3,438	2,372	4,984
Medelhög	,883	,199	2,418	1,637	3,571
Medellåg	,628	,183	1,875	1,310	2,682
Låg	Referenskategori				

Kommentar: Resultat av en logistisk regressionsanalys, med tre oberoende variabler, presenterat i en tabell.

Den beroende variabeln, 'Mycket eller ganska högt förtroende', bygger på frågan: 'Ange också hur stort förtroende du har för följande: Biblioteken'. Svarsalternativen lyder: 'Mycket stort förtroende', 'Ganska stort förtroende', 'Varken stort eller litet förtroende', 'Ganska litet förtroende', 'Mycket litet förtroende' och 'Ingen uppfattning'. Variabeln är binär och värdena är 'Har mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek' och 'Har inte mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek'.

Den oberoende variabeln 'Placering på vänster-höger-skala' bygger på frågan: 'Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du pla-

cera dig själv på en sådan skala?. Svarsalternativen lyder: 'Klart till vänster', 'Något till vänster', 'Varken till vänster eller till höger', 'Något till höger' och 'Klart till höger'. Observera att denna variabel har fem variabelkategorier.

För den oberoende variabeln, *Fysiska folkbiblioteksbesök*, se tabell 1.

För den oberoende variabeln, *Utbildning*, se tabell 1.

* Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet = ,116.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Tabell 5 visar på ett samband mellan förtroende för folkbibliotek och de tre prövade oberoende variablerna. Sannolikheten för ett uttryckt mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek är högst bland personer som placerat sig klart till vänster. Sannolikheten för att respondenter uttryckt ett mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek är något lägre bland de som placerat sig något till vänster och än lägre bland de som placerat sig något till höger. Oddsens för ett uttryckt mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek bland de som placerat sig något till vänster respektive något till höger är ca 2,4 respektive 1,6 gånger större jämfört med dem som placerat sig klart till höger. Motsvarande värde är ca 3,8 för dem som placerat sig klart till vänster.

När det handlar om relationen mellan uttryckt förtroende och utbildningsnivå, konstaterar vi att ju högre utbildningsnivå, desto högre sannolikhet för ett uttryckt mycket eller ganska högt förtroende för folkbibliotek. Det finns vidare ett tydligt samband mellan uppgivet förtroende och folkbiblioteksbesök. Noteras måste dock att det starkaste sambandet identifieras bland de respondenter som har svarat att de har besökt folkbibliotek månads- eller kvartalsvis.

Av ren nyfikenhet prövade vi om det finns ett samband mellan folkbiblioteksbesök och politisk positionering. Den gjorda logistiska regressionsanalysen visade på högre sannolikhet för att den som placerat sig till vänster ska besöka folkbibliotek jämfört med den som placerat sig till höger. Oddsens för att respondenter som placerat sig klart till vänster ska besöka folkbibliotek är ca 2,6 gånger större jämfört med dem som placerat sig klart till höger. Motsvarande värde för de respondenter som placerat sig något till vänster respektive något till höger är ca 2,0 respektive 1,3. Därmed drar vi slutsatsen att sannolikheten är högre för att den invånare vi möter på folkbiblioteket har sina politiska preferenser åt vänster än åt höger.

Vem är användaren i förhållande till samhället?

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska folkbibliotek verka för det demokratiska samhällets utveckling. Det finns uppfattningar om att biblioteksanvändning medverkar till större engagemang bland samhällets invånare (jämför Fichtelius m fl, 2019). Vi prövar därför om det föreligger samband mellan folkbiblioteksbesök och delaktighet i samhället. Delaktighet i samhället kan beskrivas på olika sätt. Ur

tillgänglig SOM-data valde vi variabler som i största möjliga utsträckning motsvarar mål för folkbibliotek: *Diskuterat politik*, *Nöjd med demokratin i Sverige*, *Arbetat ideellt*, *Umgänge med vänner* och *Tillit till andra*. Vid sidan av demokratiuppdraget har folkbibliotek ett läsfrämjande uppdrag. Vi har därför också prövat samband mellan folkbiblioteksbesök och läsning.

Tabell 6 Samband mellan tre former av delaktighet: 'Diskuterat politik', 'Nöjd med demokratin i Sverige' respektive 'Arbetat ideellt' och fysiska folkbiblioteksbesök genomförd som logistisk regressionsanalys, 2018 (B-koefficient, standardfel och oddskvot med tillhörande konfidensintervall)

Beroende variabel: Diskuterat politik					
	β	SE	Odds-kvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	,805	,120	2,236	1,768	2,828
Har besökt bibliotek månads-/kvartalsvis	,573	,070	1,774	1,545	2,036
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,251	,072	1,285	1,115	1,480
Har inte besökt bibliotek	Referenskategori				
Beroende variabel: Nöjd med demokratin i Sverige					
	β	SE	Odds-kvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	,395	,178	1,485	1,047	2,105
Har besökt bibliotek månads-/kvartalsvis	,607	,104	1,835	1,497	2,250
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,371	,111	1,449	1,167	1,800
Har inte besökt bibliotek	Referenskategori				
Beroende variabel: Arbetat ideellt					
	β	SE	Odds-kvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	1,151	,369	3,161	1,534	6,513
Har besökt bibliotek månads-/kvartalsvis	,912	,249	2,490	1,530	4,053
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,234	,293	1,264*	,711	2,247
Har inte besökt bibliotek	Referenskategori				

Kommentar: I tabell 6 presenteras värden från tre logistiska regressionsanalyser. Av utrymmesskäl presenteras dessa i samma tabell. För den oberoende variabeln, 'Fysiska folkbiblioteksbesök', se Tabell 1. Den oberoende variabeln är samma i alla tre logistiska regressionsanalyser. De bero-

ende variablerna 'Diskuterat politik' och 'Arbetat ideellt' bygger på frågan: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?: Diskuterat politik' och 'Arbetat ideellt/volontärarbetat'. Svartalternativen lyder: 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan'. Variablerna är binära och värdena är: 'Har diskuterat politik minst någon gång i veckan' respektive 'Har arbetat ideellt minst någon gång i veckan' (svartalternativ: 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan') och 'Har diskuterat politik mindre än någon gång i veckan eller inte alls' respektive 'Har arbetat ideellt mindre än någon gång i veckan eller inte alls' (de övriga svartalternativen).

Beroende variabel, 'Nöjd med demokratin i Sverige', bygger på frågan: 'Allmänt sett, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige?'. Svartalternativen lyder: 'Mycket nöjd', 'Ganska nöjd', 'Inte särskilt nöjd' och 'Inte nöjd alls'. Variabeln är binär och värdena är: 'Är mycket nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige' (svartalternativ: 'Mycket nöjd') och 'Är mindre nöjd med hur demokratin fungerar i Sverige' (de övriga svartalternativen).

* Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet = ,425

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Det finns ett samband mellan folkbiblioteksbesök och delaktighet i samhället: sannolikheten för att delta i politiska diskussioner respektive arbeta ideellt minst en gång i veckan är högst bland de som besöker folkbibliotek veckovis. Tabell 6 visar att sannolikheten för att delta i politiska diskussioner respektive att arbeta ideellt ökar med frekvensen på folkbiblioteksbesök. Däremot är sannolikheten för en nöjdhet med demokratin fungerande i Sverige störst bland de respondenter som besöker folkbibliotek månads- eller kvartalsvis. Sannolikheten för att de som besöker folkbibliotek veckovis respektive en gång i halvåret eller mer sällan är nöjda med hur demokratin fungerar i Sverige är vidare ungefär lika stor.

I tabell 7 presenteras samband mellan folkbiblioteksbesök och i vilken utsträckning som respondenter umgås med sina vänner respektive anser att det går att lita på människor i allmänhet.

Baserat på de signifikanta värdena ser vi att det finns samband mellan folkbiblioteksbesök och de former av delaktighet som prövas i tabell 7. Detta samband är olika starkt beroende på hur ofta respondenten besöker folkbibliotek. Sannolikheten för att umgås med sina vänner veckovis är störst bland dem som besöker folkbibliotek veckovis. Gällande sambandet mellan folkbiblioteksbesök och tillit till människor, ser vi att skillnaderna mellan de prövade variabelkategorierna inte är särskilt stora. Störst sannolikhet för tillit finns bland dem som går på folkbibliotek månads- eller kvartalsvis.

Tabell 7 Samband mellan två former av delaktighet: 'Umgänge med vänner' respektive 'Tillit till andra', och fysiska folkbiblioteksbesök genomförd som logistisk regressionsanalys, 2018 (B-koefficient, standardfel och oddskvot med tillhörande konfidensintervall)

Beroende variabel: Umgänge med vänner					
	β	SE	Oddsquoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	,813	,142	2,254	1,706	2,978
Har besökt bibliotek månads-/kvartalsvis	,134	,072	1,144*	,994	1,316
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,032	,072	1,032**	,896	1,189
Har inte besökt bibliotek		Referenskategori			

Beroende variabel: Tillit till andra					
	β	SE	Oddsquoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	,327	,121	1,387	1,095	1,757
Har besökt bibliotek månads-/kvartalsvis	,414	,071	1,513	1,317	1,737
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,174	,072	1,190	1,033	1,371
Har inte besökt bibliotek		Referenskategori			

Kommentar: I tabell 7 presenteras värden från två logistiska regressionsanalyser. Av utrymmesskäl presenteras dessa i samma tabell. För den oberoende variabeln, 'Fysiska folkbiblioteksbesök', se Tabell 1. Den oberoende variabeln är samma i de båda logistiska regressionsanalyserna.

Den beroende variabeln 'Umgänge med vänner' bygger på frågan: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?: Umgåtts med vänner'. Svarsalternativen lyder: 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan'. Variabeln är binär och värdena är: 'Har umgåtts med vänner minst någon gång i veckan' (svarsalternativ: 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan') och 'Har umgåtts med vänner mindre än en någon gång i veckan eller inte alls' (de övriga svarsalternativen).

Den beroende variabeln 'Tillit till andra' bygger på frågan: 'Enligt din mening, i vilken utsträckning går det att lita på människor i allmänhet?'. Frågan har besvarats på en elvgradig skala från 0 ('Det går inte att lita på människor i allmänhet') till 10 ('Det går att lita på människor i allmänhet'). Variabeln är binär och värdena är: 'Det går att lita på människor i allmänhet i stor utsträckning' (svarsalternativ: 8–10) och 'Det går att lita på människor i allmänhet i mindre eller ingen utsträckning' (de övriga svarsalternativen).

*Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet =,061.

** Värdet är icke-signifikant. Sig. värdet =,661.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

I biblioteksvärlden får folkbibliotekets läsuppdrag stort utrymme och nu riktar vi uppmärksamhet åt samband mellan folkbiblioteksbesök och läsning.

Tabell 8 Samband mellan två former av läsning: 'Läsning av böcker' respektive 'Läsning för barn' och fysiska folkbiblioteksbesök genomförd som logistisk regressionsanalys, 2018 (B-koefficient, standardfel och oddskvot med tillhörande konfidensintervall)

Beroende variabel: Läsning av böcker					
	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	2,037	,133	7,667	5,913	9,940
Har besökt bibliotek månads-/kvartralsvis	1,159	,073	3,187	2,763	3,677
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,392	,077	1,480	1,273	1,720
Har inte besökt bibliotek	Referenskategori				

Beroende variabel: Läsning för barn					
	β	SE	Oddskvoten (Exp β)	95%C.I. for Exp(β)	
				Lower	Upper
Har besökt bibliotek veckovis	1,098	,182	2,997	2,098	4,282
Har besökt bibliotek månads-/kvartralsvis	1,491	,110	4,440	3,577	5,511
Har besökt bibliotek halvårs-/årsvis	,871	,120	2,390	1,891	3,022
Har inte besökt bibliotek	Referenskategori				

Kommentar: I tabell 8 presenteras värden från två logistiska regressionsanalyser. Av utrymmesskäl presenteras dessa i samma tabell. För den oberoende variabeln, 'Fysiska folkbiblioteksbesök', se Tabell 1. Den oberoende variabeln är samma i de båda logistiska regressionsanalyserna.

De beroende variablerna, 'Läsning av böcker' och 'Läsning för barn', bygger på frågan: 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?: Läst någon bok' och 'Läst högt ur bok/tidning för något barn'. Svartalternativen lyder: 'Ingen gång', 'Någon gång under de senaste 12 månaderna', 'Någon gång i halvåret', 'Någon gång i kvartalet', 'Någon gång i månaden', 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan'. Variablerna är binära och värdena är: 'Har läst bok minst någon gång i veckan' respektive 'Har läst högt för barn minst någon gång i veckan' (svartalternativ: 'Någon gång i veckan' och 'Flera gånger i veckan') och 'Har läst bok mindre än någon gång i veckan eller inte alls' respektive 'Har läst högt för barn mindre än någon gång i veckan eller inte alls' (de övriga svartalternativen).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2018.

Här ser vi en tydlig korrelation: ju mer frekventa folkbiblioteksbesök, desto högre sannolikhet för frekvent läsning av böcker. Vidare finns korrelation mellan folkbiblioteksbesök och läsning för barn, men denna är inte starkast bland de som oftast går på folkbibliotek utan bland dem som besöker folkbibliotek månads- eller kvartalsvis.

Vems bibliotek?

En återkommande ståndpunkt inom folkbiblioteksvärlden är att digitalisering är en möjlighet för folkbibliotek att öka sin relevans (se Fichtelius m fl, 2019). Baserat på våra analysresultat ställer vi oss frågande till för vilka invånare som denna relevans kommer att ökas. Vi har funnit att det finns ett samband mellan utbildning, folkbiblioteksbesök och internetanvändning. Personer med högre utbildning tenderar att i högre utsträckning besöka folkbibliotek, vilket är i linje med tidigare studier (se Höglund, 2017; Eriksson & Michnik, 2018). Personer som i stor utsträckning använder internet, specifikt informationssöker på internet, tenderar i en högre utsträckning att besöka folkbibliotek. Detta överensstämmer med tidigare forskningsresultat (se Vakkari, 2012). Den egentliga utmaningen kan därmed sägas inte bestå i att folkbibliotek väljs bort till förmån för användning av olika internetaktörer såsom Storytel och Netflix utan att det finns invånare i samhället som varken använder det ena eller det andra. Enligt *Svenskarna och internet 2018* finns klyftan inte mellan de som använder internet och de som inte gör det, utan mellan de som använder internet varje dag och de som gör det mer sällan: ”Redan de som använder internet någon eller några gånger i veckan känner sig mycket mindre delaktiga i det digitala samhället än de som kopplar upp sig dagligen.” (Davidsson m fl, 2018: 4). Om en grupp invånare varken använder folkbibliotek eller internet för sin informationsförsörjning, kan ett demokratiproblem föreligga då brist på information kan innebära att invånarna inte kan utöva sina samhälleliga rättigheter och skyldigheter.

Eftersom de invånare som använder internet i minst utsträckning tenderar vara de som också i minst utsträckning besöker folkbibliotek, är frågan om digitala bibliotekstjänster kan vara ett sätt att nå de invånare som inte besöker folkbibliotek. Vår analys tyder på att så inte är fallet - folkbibliotekens digitala tjänster verkar i liten utsträckning attrahera de respondenter som inte redan besöker folkbibliotek: bland de respondenter som har svarat att de inte besökt folkbibliotek har en stor majoritet också svarat att de inte utfört biblioteksärenden på internet. Det tyder på att digitala bibliotekstjänster inte används det analoga folkbiblioteket förutan. Möjligen kan folkbibliotek genom digitalisering öka sin relevans för invånare som redan besöker folkbibliotek, men de grupper som idag väljer bort folkbibliotek kommer förmodligen fortsätta välja bort folkbibliotek, digitaliseringen till trots. Sett till tidigare forskning, kan en förklaring vara att vissa invånare inte använder folkbibliotek därför att de tror att folkbibliotek inte har något att erbjuda dem (Kann-Christensen & Andersen, 2009; Williment, 2009).

Detta är företrädare för biblioteksvärlden väl medvetna om och har varit det länge. Redan biblioteksklassiker som Ranganathan (1932) och Shera (1970) betonade vikten av öppenhet och tillgänglighet, samt riktade insatser i syfte att få människor att använda bibliotek. Idag finns många exempel på insatser som görs för att bredda bilden av folkbibliotek, men dessa lyckas inte alltid (Vrana &

Barbaric, 2007; Pors, 2010). Kanske är detta ett ”socialiseringsbekymmer”, på så sätt att det hela handlar om hur man från början närmar sig och skapar relationer till folkbibliotek? Hultgren och Johansson (2018) ger exempel på arbete med att skola in användare på valda biblioteksaktiviteter. Även om det i detta fall handlar om barn, ser vi att tankelogiken är applicerbar även på andra användare. Biblioteksanvändare är kanske inget man är, utan något man blir genom att skolas in i ett bibliotekssammanhang som kännetecknas av vissa formella och informella regler och normer. Om man inte är förtrogen med dessa, finns risk för att man inte uppfattar att folkbibliotek angår en själv. Detta stöds av tidigare forskning som tar upp att folkbibliotek kan betraktas vara till för medelklassen, medförande att invånare från andra socioekonomiska grupper inte känner sig välkomna (Griffis & Johnson, 2014; Muddiman m fl, 2001; Muggleton, 2013; Willett & Broadley, 2011; Williment, 2009). En ojämnt fördelad användning av folkbibliotek kan medföra att de grupper som använder folkbibliotek har större möjlighet att påverka folkbibliotek (jämför Jochumsen & Hvenegaard Rasmussen, 2006), vilket i än större utsträckning kan medföra att folkbibliotek betraktas som icke-relevanta för de invånare som inte besöker folkbibliotek. Detta kan leda till en ”ond cirkel”, givet att folkbibliotekens informationsförsörjning betraktas som en samhällelig tillgång.

Vi fann också (se tabell 7) att även om sannolikheten för att umgås med sina vänner är högre bland dem som besöker folkbibliotek mest frekvent, är sannolikheten för att biblioteksbesökare ska känna tillit till människor i allmänhet störst bland dem som besöker folkbibliotek månads- eller kvartalsvis. Detta får oss att fundera på om folkbibliotekets sociala och inkluderande roll är något överbetonad. Tidigare studier visar att folkbibliotek används socialt, för att möta kända (Vårheim, 2014) och okända (Johnston, 2016) men också att detta sker i liten utsträckning och ojämnt fördelat (Aabø m fl, 2010; Eriksson m fl, 2013). Aabø med kollegor (2010) skriver att lågutbildade använder folkbibliotek i större utsträckning som mötesplats än vad högutbildade gör. Vi ser här ett behov av fler studier av i vilken utsträckning som folkbibliotek har en social och inkluderande betydelse och för vem.

Vi finner det vidare problematiskt att högst sannolikhet föreligger för att högutbildade vänsterorienterade biblioteksbesökare ska använda, och ha ett mycket eller ganska högt förtroende för, folkbibliotek. Vi undrar i vilken utsträckning som detta kan betraktas som uttryck för ett neutralt folkbibliotek. Neutralitet har länge betraktats som ett grundläggande värde för folkbibliotek (Nilsson, 2003) och det har funnits föreställningar om att folkbibliotek ska vara neutrala ”genom att förmedla opartisk information” (Hedemark, 2009: 152). I den nyligen publicerade nationella biblioteksstrategin, anförs ”Att biblioteken ska bidra till fri åsiktsbildning understryker betydelsen av att de intar en neutral hållning i förhållande till den information som tillhandahålls och även i övrig verksamhet understödjer ett fritt meningsutbyte.” (Fichtelius m fl, 2019: 6). I detta SOM-kapitel redogör vi inte för folkbibliotek i sig och uttalar oss därför inte om folkbibliotekens förmenta neutralitet. Det vi vill lyfta fram är det faktum att vissa grupper har förtroende för

folkbibliotek i en större utsträckning än andra grupper; det utgör i sig ett demokratiskt problem och en fråga att ta med till framtida studier.

Det har förts och det förs återkommande resonemang och diskussioner om folkbibliotekets förutsättningar för att ha effekter på invånarnas utveckling och samhällsengagemang och vara en motpol till passivitet, då passivitet anses vara negativt för samhället (Fichtelius, m fl, 2019; Eriksson, kommande). Vår analys visar att det finns samband mellan folkbiblioteksbesök och olika former av delaktighet i samhället men detta samband är svagare än det som har identifierats mellan biblioteksbesök och läsning: sannolikheten är högre för att frekventa biblioteksbesökare ägnar sig åt frekvent läsning än att de ägnar sig åt aktiviteter som kan betraktas som former av frekvent delaktighet i samhället (jämför värdena i tabell 6 och 7 med värdena i tabell 8). Av detta drar vi slutsatsen att biblioteksbesökare huvudsakligen använder folkbibliotek för böcker och läsning. Samtidigt kan vi inte uttala oss om i vilket syfte som respondenterna läser. Pilerot och Lindberg (2018) skriver att läsning används av nyanlända som ett medel för att utveckla det svenska språket, vilket kan ses som en förutsättning för delaktighet.

Avslutningsvis vill vi uppmärksamma att det kanske inte är folkbiblioteket i sig som medverkar till olika former av delaktighet i samhället. Rothstein och Kumlin (2001) skriver att grunden för tillit, som i detta SOM-kapitel ses som en förutsättning för delaktighet i samhället, inte utformas av de organisationer i vilka samhällets invånare väljer att engagera sig, utan att grunden för tillit utformas av uppväxtmiljö och socialisation som i sig påverkar till vilka samhällsorganisationer som samhällets invånare söker sig. Om resonemanget vidareutvecklas kan det därmed vara så att invånare som är delaktiga i samhället, genom sin uppväxtmiljö har förvärvat en benägenhet att delta i de möjligheter och erbjudanden som kommer i deras väg; folkbibliotek, politiska diskussioner, ideella föreningars verksamheter eller socialisering med vänner. Här ser vi möjligheter till fortsatt forskning om folkbibliotek, bibliotekarier och användare i samhället. Vi har kommit att undra om det är så att folkbibliotek inte medverkar till invånare som i hög utsträckning är delaktiga i samhället utan i huvudsak förvaltar invånare som redan är av den karaktären. Är ett sådant folkbibliotek till för alla?

Referenser

- Aabø, Svanhild & Vårheim, Andreas (2010). How do public libraries function as meeting places? *Library & Information Science Research* 32(1), 16–26.
- Bertot, John Carlo (2016). Building Digitally Inclusive Communities: the Roles of Public Libraries in Digital Inclusion and Development. *ICEGOV '15–16 Proceedings of the 9th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*, 95–102.
- Davidsson, Pamela, Palm, Matti & Melin Mandre, Åsa (2018). *Svenskarna och internet 2018*. IIS, Internetstiftelsen i Sverige.

- Eriksson, Catarina, Michnik, Katarina & Nordeberg, Yoshiko (2013). The public library user and the charter tourist: two travellers, one analog. *Information Research* 18(3).
- Eriksson, Catarina & Michnik, Katarina (2018). Biblioteket på samhälleberget. i Ulrika Andersson, Ander Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red) *Sprickor i fasaden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Eriksson, Catarina (kommande). *Barnbibliotek tar form*. Borås: Högskolan i Borås.
- Fichtelius, Erik, Persson, Christina & Enarson, Eva (2019). *Demokratins skattkammare: förslag till en nationell biblioteksstrategi*. Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Griffis, Matthew R. & Johnson, Cathrine A. (2014). Social capital and inclusion in rural public libraries: A qualitative approach. *Journal of Librarianship and Information Science* 46(2), 96–109.
- Hansson, Joacim (2005). *Det lokala folkbiblioteket: förändringar under hundra år*. Linköping: Linköpings universitet.
- Hedemark, Åse (2009). Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006. Uppsala: Uppsala universitet.
- Hultgren, Frances & Johansson, Barbro (2018). *Att utforma ett barnbibliotek tillsammans med barn: delaktighetsprocesser på Malmö Stadsbibliotek*. Borås: Högskolan i Borås.
- Höglund, Lars (2017). Biblioteken fortsatt välanvända med höga betyg. I Ulrika Andersson, Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Oscarsson (red) *Larmar och gör sig till*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Jochumsen, Henrik. & Hvenegaard Rasmussen, Casper (2006). Bibliotekets brugere – fra klienter till forandringsagenter. I Leif Emerek, Casper Hvenegaard Rasmussen & Dorte Skot-Hansen (red), *Folkebiblioteket som forvandlingsrum. Perspektiver på folkebiblioteket i kultur- og medielandskabet*. Köpenhamn: Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.
- Johnston, Jamie (2016). Conversation-based programming and newcomer integration: A case study of the Språkhörnan program at Malmö City Library. *Library & Information Science Research* 38(1), 10–17.
- Johnston, Jamie & Audunson, Ragnar (2019). Supporting immigrants' political integration through discussion and debate in public libraries. *Journal of Librarianship and Information Science* 51(1), 228–242.
- Kann-Christensen, Nanna & Andersen, Jack (2009). Developing the library: Between efficiency, accountability and forms of recognition. *Journal of Documentation* 65(2), 208–222.
- Michnik, Katarina (2018). *Samhällets allt-i-allo?: Om folkbibliotekens sociala legitimitet*. Borås: Högskolan i Borås.
- Muddiman, Dave, Durrani, Shiraz, Dutch, Martin, Linley, Rebecca, Pateman, John & Vincent, John (2001). Open to All? The public library and social exclusion: executive summary. *New Library World* 102(4/5), 154–158.

- Muggleton, Thomas H. (2013). Public libraries and difficulties with targeting the homeless. *Library Review* 62(1/2), 7–18.
- Nilsson, Sven (2003). *Kulturens nya vägar: kultur, kulturpolitik och kulturutveckling i Sverige*. Malmö: Polyvalent.
- Pilerot, Ola & Lindberg, Jenny (2018). "Sen går jag hem när det stänger": En studie av nyanländas biblioteksanvändning. Uppsala: Regionbibliotek Uppsala.
- Pors, Niels Ole (2010). Citizen services and public libraries: an analysis of a new service in Danish public libraries, *New Library World* 111(7/8), 263–272.
- Ranganathan, Siyali Ramamrita (2006 [1931]). *The five laws of library science*. New Delhi: Ess Ess Publications.
- Reneland-Forsman, Linda (2018). 'Borrowed access' – the struggle of older persons for digital participation. *International Journal of Lifelong Education* 37(3), 333–344.
- Rothstein, Bo & Kumlin, Staffan (2001). Demokrati, socialt kapital och förtroende. I Sören Holmberg & Lennart Weibull (red) *Land, Du välsignade?* Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Sbaffi, Laura & Rowley, Jennifer (2015). Public libraries and non-users: A comparison between Manchester and Rome. *Journal of Librarianship and Information Science* 47(2), 104–116.
- SFS 1974:152. *Regeringsformen*. Stockholm: Riksdagen.
- SFS 2013:801. *Bibliotekslagen*. Stockholm: Riksdagen.
- Shera, Jesse Hauk (1970). *Sociological foundations of librarianship*. London: Asia Publishing House.
- Svensk biblioteksförning (2011). *Olika syn på saken: folkbiblioteket bland användare, icke-användare och personal*. Stockholm: Svensk biblioteksförning.
- Vakkari, Pertti (2012). Internet use increases the odds of using the public library. *Journal of Documentation* 68(5), 618–638.
- Vrana, Radovan. & Barbaric, Ana (2007). Improving visibility of public libraries in the local community. A study of five public libraries in Zagreb, Croatia. *New Library World* 108(9/10), 435–444.
- Westbrook, Lynn (2015). 'I'm Not a Social Worker': An Information Service Model for Working with Patrons in Crisis. *The Library Quarterly* 85(1), 6–25.
- Williment, Kenneth William (2009). It Takes a Community to Create a Library. *Partnership: the Canadian Journal of Library and Information Practice and Research* 4(1).